

Інтеграція гендерної складової в аналітичні матеріали

Тамара Марценюк

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

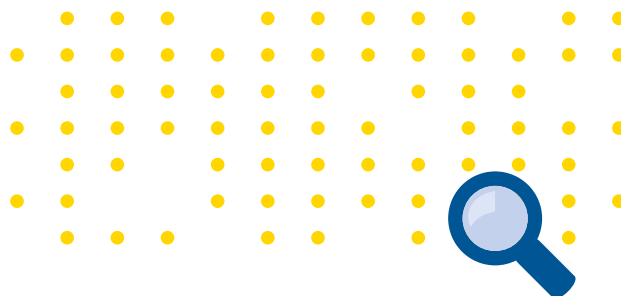
Авторка:

Тамара Марценюк, к. соц. н., доцентка кафедри
соціології Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Рецензентки:

Ольга Сандакова,
Офіс Ради Європи в Україні

Софія Голота,
МФ «Відродження»

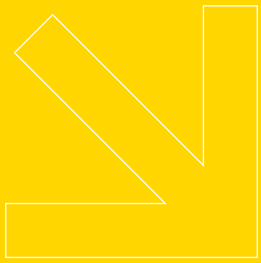
Марценюк Т. Інтеграція гендерної складової
в аналітичні матеріали. – К.: МФ «Відродження»,
2019. – 28 с.

Дослідження підготовлено в межах «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів», яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Гендер і гендерна рівність: пояснення основних понять	6
2. Інтеграція гендерного підходу в проекти й аналітичні матеріали	10
3. Виокремлення гендерної складової: поради	16
4. Приклади досліджень і програм з використанням гендерної складової	21
Список використаних джерел	23
Корисні публікації	26
Корисні онлайн-ресурси	27

Вступ

Знання і розуміння гендерної та недискримінаційної тематики, вміння її втілювати як у власній діяльності, так і в результатах роботи (зокрема, аналітичній продукції) – це ознака фаховості роботи аналітичних центрів. Фаховий аналіз ситуації дає можливість врахувати різноманітні погляди, інклюзивність (включеність) думок різних соціальних груп, чутливість і критичність. Експертки і експерти аналітичних центрів повинні розуміти ідеї рівних прав і можливостей, особливості гендерного аналізу та політики гендерної пріоритизації, брати їх до уваги у своїй аналітичній діяльності. Багатоаспектність гендерної тематики в Україні обумовлена низкою сфер суспільного життя, які потребують ретельного вивчення та докорінно нових підходів до основоположних засад з метою мінімізації гендерних розривів.

Українське суспільство є стратифікованим за низкою ознак, серед яких – стать, вік, соціальний статус чи клас, регіон проживання, тип населеного пункту, стан здоров'я, сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність, етнічна або національна, а також релігійна приналежність. Перелік цих ознак визначено у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012). Права різних соціальних груп (незалежно від їх розміру) повинні поважатися, а їх інтереси та потреби – бути гідно представлені у різних сферах суспільного життя, тому що це – основа демократичного суспільства.

Звернення до гендерної тематики часто залежить від оголошених проєктів, зокрема, міжнародними чи вітчизняними донорами. Окрім того, останнім часом громадські організації (які не є аналітичними центрами) не схильні самотужки виконувати певні дослідження, натомість шукають співпраці з науковими структурами. Це ще одна можливість для аналітичних центрів задіяти свій науковий потенціал. Наприклад, дослідження «Агропромисловість наступає: жінки та навколишнє середовище. Соціально-гендерний вплив агропромислових об'єктів на сільських жінок. Звіт за результатами дослідження» (2015) – це приклад співпраці громадських організацій та освітніх інституцій. У даному випадку – Національного екологічного центру України та кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

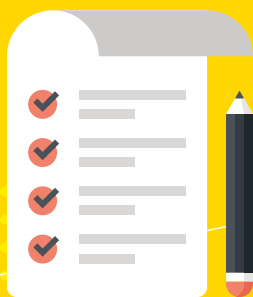
Це спонукає аналітичні центри спорадично долучатися до гендерної тематики. Але такому інтересу бракує сталості та глибинного розуміння фаховості тематики, серйозного ставлення до неї тощо. І хоча в Україні інтерес до гендерної тематики постійно зростає, адже існує чимало проєктів і досліджень, найчастіше ініційованих міжнародними донорами, на рівні аналітичних центрів ця тематика залишається доволі маргіальною. Центри не схильні мати окремого працівника, що спеціалізується на гендерній та недискримінаційній тематіці, або окремий напрямок.

Хоча тенденції останніх 25 років у програмах і проектах з розвитку передбачають включення гендерної складової і поширення політики «гендерної пріоритетизації» (gender mainstreaming). «Гендерна пріоритетизація» (або гендерний мейнстрімінг) була записана у Пекінській Платформі дій та затверджена офіційно на Четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні в 1995 р. Це визнана на глобальному рівні стратегія втілення політики гендерної рівності, яка передбачає інтеграцію аспекту забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у різні сфери суспільного життя, у тому числі, громадський активізм і аналітичну продукцію.

Беручи до уваги вище зазначені аргументи, було вирішено розробити посібник для аналітичних центрів з інтеграції гендерної складової в аналітичні матеріали. У ньому для початку пояснено визначення основних понять щодо гендерної тематики, аргументовано доцільність використання методології гендерного аналізу, наведено приклади досліджень використання гендерної складової та сформульовано низку рекомендацій стосовно включення гендерних аспектів у дослідження.

#1

Гендер і гендерна рівність: пояснення основних понять

1. Гендер і гендерна рівність: пояснення основних понять

Перш ніж фахово інтегрувати гендерну складову в аналітичні матеріали, варто розумітися на гендерній термінології. Поняття «гендер» з'являється у соціально-гуманітарному знанні другої половини ХХ ст. як похідне від поняття «стать». Однак, гендер є не біологічною, а соціокультурною категорією: індивід не отримує гендер автоматично від народження, а набуває у процесі включення в суспільне життя. Гендер – комплекс культурних і соціальних характеристик, що охоплює всі сфери діяльності людини.

Сучасні теорії гендерних відносин доводять, що соціальні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є «одвічно даними», а лише набутими, приписаними індивідові суспільством. Окрім того, поняття «гендер» має множинний і ситуативний характер. Уявлення про те, що означає бути жінкою чи чоловіком, змінюється залежно від історичного і соціально-культурного контексту. Наприклад, бути чоловіком зараз та сто чи дві роки тому – абсолютно різні речі. Також, різний досвід і відмінні суспільні очікування мають чоловіки в Україні і, приміром, у Швеції.

Одна з найбільших методологічних помилок – трактування гендерного підходу як такого, який ототожнюється зі статево-рольовим: кожній статі відповідає своя роль, яку повинні виконувати чоловік або жінка. Наприклад, відповідно до статево-рольового підходу дівчаток навчають бути вправними господинями і люблячими матусями, а хлопчиків – захисниками країни і матеріальними «годувальниками» родини. Доцільно зазначити, що гендерні студії – це критичний підхід, який підважує подібні думки про «винятковість» біологічного (біологічний детермінізм). Біологічні відмінності між чоловіками і жінками не заперечуються, але підважуються як єдино можливі для пояснення гендерних ролей.

З метою кращого розуміння особливостей гендерної тематики варто почитати працю американського соціолога і фемініста Майкла Кімела «Гендероване суспільство». Кімел зауважує, що коли говорять про гендер, то мають на увазі насамперед нерівність, а не лише відмінність між чоловіками і жінками. Разом із нерівністю йдеться про ієрархію, стратифікацію і владу, яка вбудована у гендерні відносини. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, мета якої – забезпечення гендерної рівності.

В ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» гендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх суспільних сферах.

У ширшому контексті забезпечення гендерної рівності, тобто, рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків вписується у поняття прав людини. Тому питання гендерної рівності також розглядається у контексті забезпечення прав людини. Ідею рівних прав і можливостей закріплено у статті 24 Конституції України. Цей принцип також є однією із визначальних засад Статуту ООН (1945), Загальної декларації прав людини (1948), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Пекінської декларації (1995).

Ще одне поняття, яке стосується забезпечення гендерної рівності – це гендерна чутливість, розуміння проблем нерівності та гендерної дискримінації у різних проявах і здатність реагувати на них (не допускати, критикувати тощо). Визначення поняття «гендерна дискримінація» подано у статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок»: «дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків».

Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності. У 2017 році було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, що повинно сприяти посиленню координації роботи органів виконавчої влади для практичного впровадження принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства. Було прийнято Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. Стратегія передбачає досягнення 6 цілей, як-от:

1. боротьба з гендерними стереотипами та гендерною дискримінацією;
2. запобігання та боротьба з насильством щодо жінок;
3. гарантування рівного доступу жінок до правосуддя;
4. забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті політичних та громадських рішень;
5. реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в політиці та усіх заходах;
6. захист прав мігранток, біженок, жінок і дівчат, які шукають притулку.

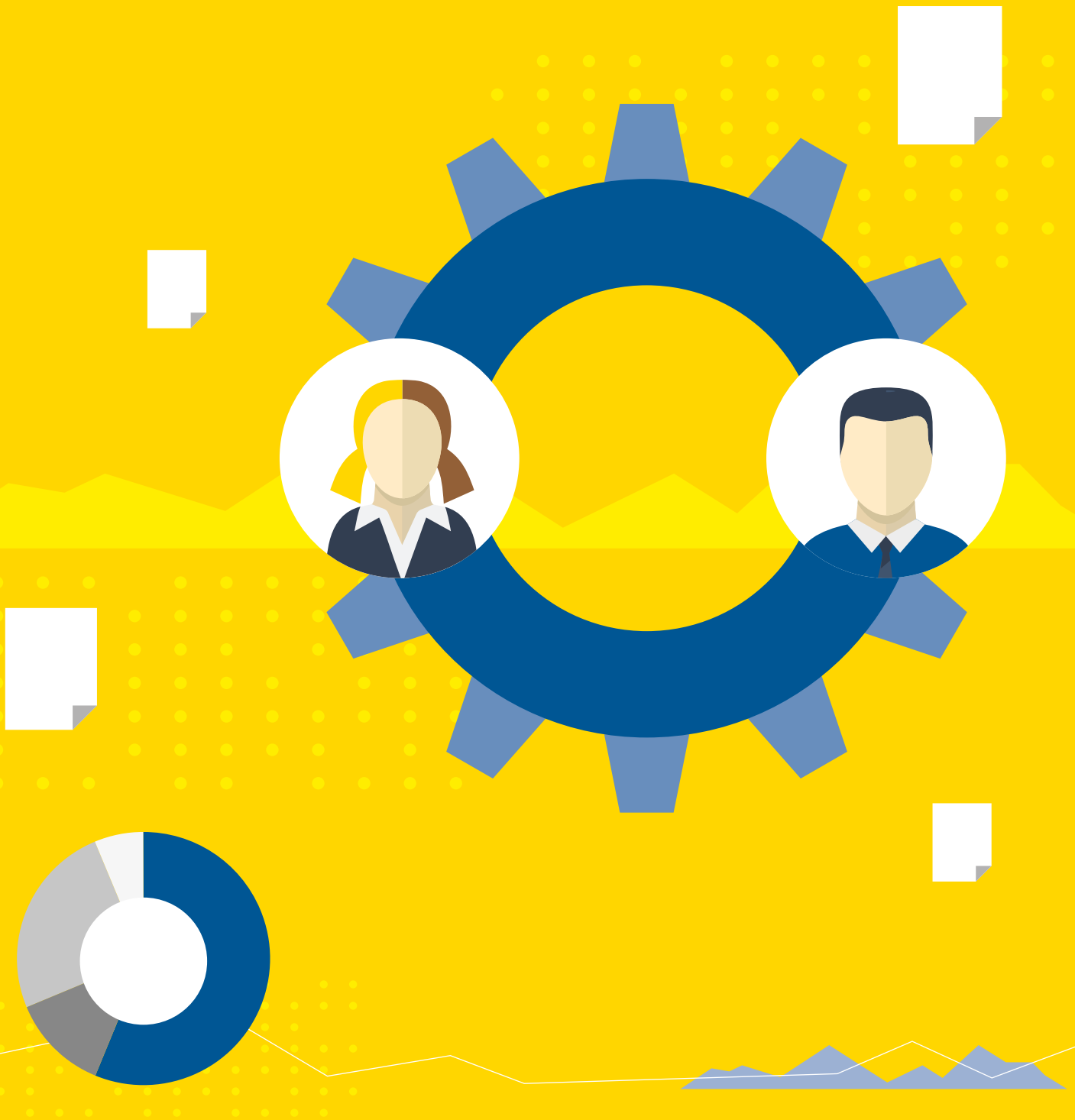

Весною 2019 року Рада Європи затвердила рекомендації та запропонувала законодавчі інструменти у боротьбі з сексизмом (або дискримінацією за статтю). Ці рекомендації містять розділ про звітування та оцінку і передбачають повернення уваги до інформації, що має на меті проілюструвати проблему, а не приховати її.

Міжнародну і вітчизняну політику щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків варто брати до уваги, коли ми працюємо над аналітичними матеріалами, які стосуються тематики гендерної рівності та недискримінації.

#2

Інтеграція гендерного підходу в проекти й аналітичні матеріали

2. Інтеграція гендерного підходу в проекти й аналітичні матеріали

Ідея забезпечення гендерної рівності у різних сферах суспільного життя відображення у понятті гендерної пріоритезації (чи інтегруванні, тобто, gender mainstreaming), що передбачає (ре)організацію, вдосконалення, формування та оцінку політичних процесів у такий спосіб, щоб учасники та учасниці процесу прийняття політичних рішень використовували гендерний підхід в усіх галузях політики і на всіх етапах. Гендерна пріоритезація – одна із засад гендерної політики ЄС, поряд з так званими спеціальними заходами, які покликані привернути увагу до певних точкових аспектів гендерної нерівності.

Інтегрування гендерної складової в аналітичні матеріали відповідає суті гендерної пріоритезації та стосується втілення гендерного підходу. Зауважу, що використовуються різні синонімічні назви: гендерний підхід, комплексний гендерний підхід, гендерний аналіз, гендерно чутливий аналіз тощо, але суть їх подібна – проявити знання гендерної теорії, розуміння ідеї гендерної рівності та концепції прав людини тощо.

У загальнішому розумінні гендерний підхід – це підхід, що базується на врахуванні різних потреб та ситуацій, в яких опиняються жінки й чоловіки через свої соціальні ролі. Відповідно до визначення ООН, гендерний підхід (або гендерний аналіз) – це результат оцінювання того, які наслідки матиме для жінок і чоловіків здійснення будь-якого запланованого заходу, включаючи впровадження нового законодавства, стратегічної політики та програм в усіх сферах і на всіх рівнях.

Виокремлюють такі механізми реалізації гендерного підходу:

- ▶ Інформація про гендерні питання (гендерно чутлива або дезагрегована за статтю статистика, так звані «гендерні портрети» населення України та областей, соціологічні дослідження);
- ▶ Гендерний аналіз (аналіз, що базується на врахуванні гендерних питань – це процес, який дає оцінку впливів різних напрямків політики, програм та законодавства на жінок і чоловіків);
- ▶ Гендерний паритет в державному управлінні;
- ▶ Гендерна освіта державних службовців.

Це методологія включення суспільних інтересів і думок різних соціальних груп, врахування критерію розмаїття, вихід за межі усталених стереотипів. Ось наочний приклад врахування думок однієї із соціальних груп – жінок.

Таблиця 1. Гендерний або недискримінаційний аналіз: приклад з практики

Висновки, які ґрунтуються на стереотипних уявленнях	Аналіз з урахуванням потреб жінок і чоловіків села Щасливого
<p>Кількість жінок, присутніх на зустрічі, була незначною, тому що:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жінки не цікавляться питаннями утилізації відходів та забезпечення водою. 2. Жінки не володіють знаннями щодо утилізації відходів та забезпечення водою. 3. Чоловіки приймають рішення краще ніж жінки, вони є лідерами з питань утилізації відходів та забезпечення водою. Низький відсоток участі жінок в цій зустрічі не матиме негативних наслідків, бо вони у будь-якому випадку відчують позитивний вплив прийнятих рішень.	<p>У селі Щасливому в основному жінки відповідають за утилізацію відходів та забезпечення водою, тому слід з'ясувати, чому відсоток їх серед учасників зустрічі був таким низьким, зокрема:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чи могли жінки бути присутніми на зустрічі тоді, коли її проводили? 2. Чи було відомо жінкам про цю зустріч? 3. Чи не усуваються (постійно) жінки від процесу прийняття рішень на рівні громади? Оскільки в основному жінки пов'язані з утилізацією відходів та забезпеченням водою, їхня низька представленість в обговоренні призведе до прийняття недостатньо ефективних рішень, які можуть мати негативний екологічний та соціальний ефекти.

У процесі здійснення гендерного аналізу варто відповісти на такі три запитання:

- ▶ **Хто?** Йдеться про кількість жінок і чоловіків, представлених на різних рівнях у певній організації або ж які беруть участь в ухваленні рішень тощо.
- ▶ **Що?** Йдеться про ресурси – перерозподіл фондів, часу, інформації, простору між чоловіками і жінками.
- ▶ **Які умови?** Йдеться про реальність – цінності, норми і стереотипи, що спричиняють нерівність між чоловіками і жінками.

Ці прості запитання лежать в основі так званого «3 Р методу» (репрезентація, ресурси, реальності), розробленого у Швеції для гендерного аналізу місцевих проектів.

Канадський досвід упровадження гендерно чутливої методології аналізу державної політики пропонує більш розлогий алгоритм – аж вісім кроків гендерного аналізу (див. Таблицю 2).

Таблиця 2. Упровадження гендерно чутливої та недискримінаційної методології:
8 кроків гендерного аналізу (канадський досвід)

	Назва	Зміст (приклади запитань для постановки на кожному кроці аналізу)
1.	Визначення, окреслення, уточнення питання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ У чому суть та джерело проблеми, хто наголошує на необхідності її вирішення? ▪ Яким є ставлення суспільства до цієї проблеми, думки різних соціальних груп, громадських організацій та науковців? ▪ Яким є рівень участі жінок і чоловіків у процесі визначення проблеми?
2.	Визначення очікуваних результатів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Які результати і для кого прагне досягти влада? ▪ На чому базуються ці пріоритети? ▪ Чи вдосконалення законодавства є найкращим засобом для досягнення очікуваного результату? ▪ Чи відповідають очікувані результати іншим цілям чи напрямкам політики даного органу? ▪ Якими є індикатори (показники) результату вирішення проблеми? ▪ Які гендеровані чинники можуть вплинути на результати?
3.	Визначення інформації та консультативної бази даних	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Що необхідно знати про проблему? ▪ Чи існують гендерно чутливі дані про цю проблему? ▪ Де і яким чином їх отримати? ▪ З ким доцільно проконсультуватися, аби отримати цю інформацію (наприклад, із жіночими НДО)?
4.	Проведення дослідження	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Якими є дослідницькі питання, методологія? ▪ Як зробити дослідження гендерно чутливим? ▪ Як включити гендер, або розмаїття як аналітичний інструмент аналізу?

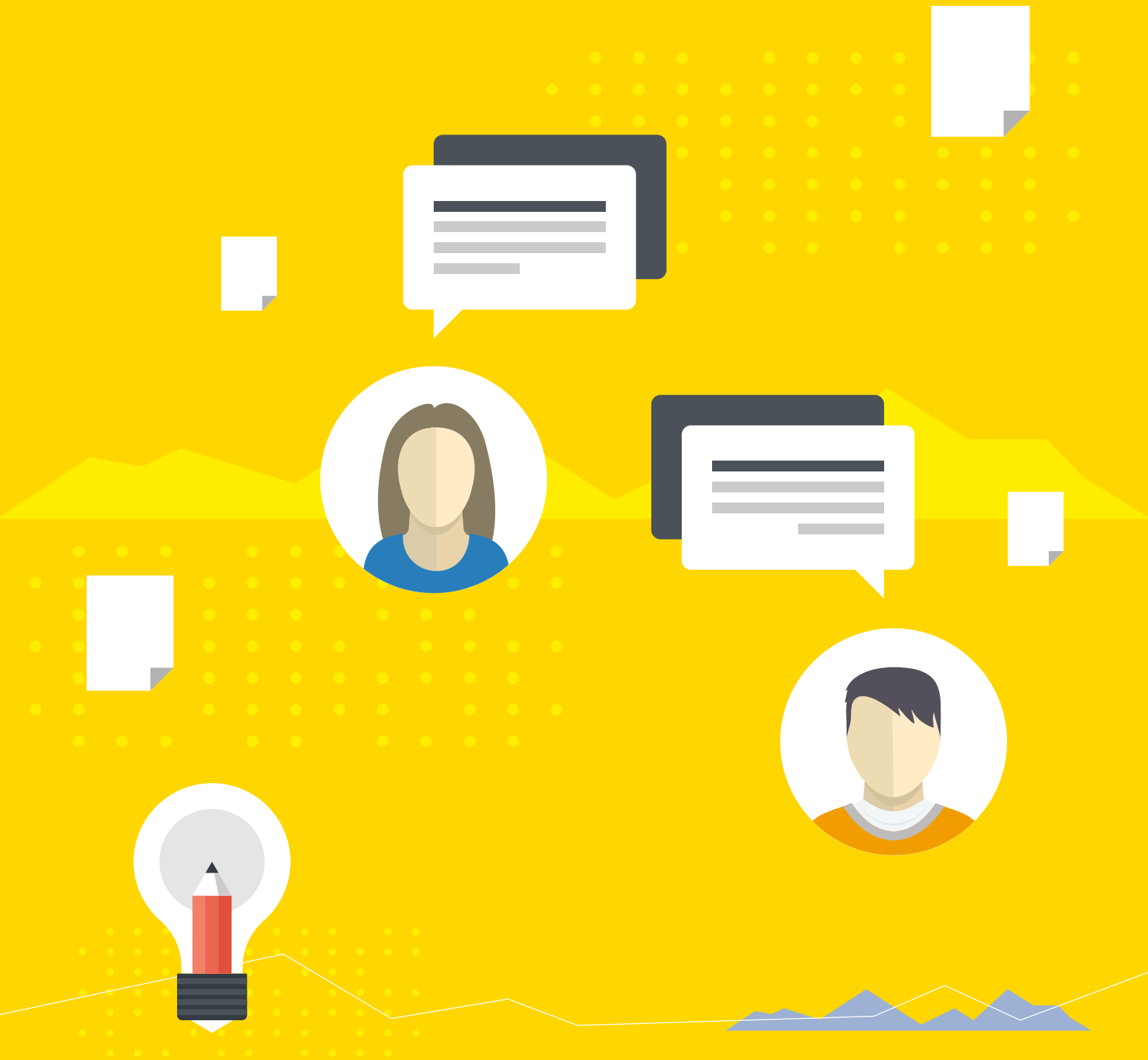
5.	Розвиток та аналіз варіантів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Яким чином визначаються варіанти результатів на основі даних дослідження? ▪ Чи варіанти відповідають очікуваним результатам, що були попередньо визначені (на кроці 2)? ▪ Чи цінності суспільства або гендерні стереотипи обмежують кількість варіантів? ▪ Як кожен з варіантів сприяє або не сприяє існуючим напрямкам політики, програмам чи законодавству? ▪ Фактори, які позитивно чи негативно впливатимуть на виконання кожного варіанту? ▪ Які ресурси необхідно залучити до виконання кожного варіанту, включно з людськими?
6.	Пошук рішень та розробка рекомендацій	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кого залучатимуть до вибору певного варіанту? ▪ Які основні припущення і цінності містяться у рекомендованому варіанті? ▪ Чи рекомендований варіант і прийняте рішення не містять ризиків та обмежень (економічних, соціальних, культурних тощо)? ▪ Чи є необхідність подальших консультацій щодо рекомендованого варіанту? ▪ Чи існують фактори (фінансові, урядові, політичні пріоритети, інші напрямки політики, сучасна громадська думка, урядові зобов'язання і т.п.), які перешкоджають використанню рекомендації?
7.	Поширення інформації	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Яким є зміст повідомлення? Кому ми хочемо донести інформацію? ▪ Яке найважливіше повідомлення має бути донесене до кожної аудиторії, соціальної групи? Які інформаційні стратегії будуть доступнішими для жінок, а які – для чоловіків? ▪ Участь і внесок жінок і чоловіків у процес аналізу має визнаватися і оприлюднюватися; ▪ У повідомленнях слід уникати мови ворожнечі та стереотипних суджень
8.	Оцінка якості аналізу	<p>Беручи до уваги питання інтеграції гендерних проблем в аналізі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Якими є гендерні аспекти політики і політичних пріоритетів діяльності певних органів державної влади? ▪ Чи рекомендований варіант підтримуватиме гендерну рівність і недискримінацію, сприятиме розмаїттю, залученню різних соціальних груп?

Причому, до 2012 році в Канаді застосовувався так званий гендерно орієнтований аналіз (gender-based analysis або GBA). Потім його трансформували в гендерно орієнтований аналіз «плюс» (GBA+), додавши інші суспільні розмаїття (вік, рівень освіти, соціально-економічне становище, національна приналежність, сексуальна орієнтація тощо). Останнім

часом увагу привертає інтерсекційний підхід (intersectionality approach), або інтерсекційний аналіз політики, який вимагає не просто означити проблему перехресної (множинної) дискримінації, але й з'ясувати владні зв'язки між категоріями дискримінації.

#3

Виокремлення гендерної складової: поради

3. Виокремлення гендерної складової: поради

Виокремлюючи гендерну складову в аналітичних матеріалах, варто взяти до уваги такі аспекти.

Аспект 1.

Не тільки цифри, а й коментарі до них

У гендерному аналізі використовуються як кількісні, так і якісні показники вимірювань.

В Україні проблема з доступом до фахової статистичної інформації, дезагрегованої за різними показниками.

Де можна брати статистичну інформацію? Пропоную такі поради:

- ▶ Варто використовувати глобальні порівняльні дані міжнародних організацій (ООН, Світовий банк тощо).
- ▶ В Україні статистику надає Державна служба статистики України, а також різні органи державної влади, за запитом.
- ▶ Державний комітет статистики України видає статистичні збірники: «Жінки і чоловіки в Україні (раз на два роки, останній доступний сьогодні – за 2016 рік), «Жінки, діти та сім'я в Україні» (2017) тощо.
- ▶ Варто звертати увагу на надійність джерела інформації, особливо, якщо це журналістський, а не академічний ресурс, рік збору даних (в ідеалі, вони не повинні бути старшими за 1-2 роки).

Важливо зазначити, що лишень однієї статистичної інформації, поданої у розбивці за статтю, не є достатньо щоб продемонструвати суть проблеми. Важливо надати аналітичне пояснення і розшифровку цифр. Такі пояснення не повинні базуватися на стереотипних судженнях.

Наприклад, варто не лише зауважити, а й пояснити, чому певними послугами користуються переважно жінки, або, навпаки, чоловіки. Для цього доведеться взяти фаховий коментар або провести експертне інтерв'ю.

Варто використовувати збалансовану інформацію і брати експертні коментарі не лише у чоловіків, а й у жінок. Натомість, якщо пишете про сімейну сферу, догляд, обслуговування тощо (про стереотипно «жіночі» сфери) доцільно залучати до коментування і чоловіків.

Для кращого розуміння специфіки гендерної тематики доцільно більше співпрацювати з відповідними політичними структурами і громадськими об'єднаннями. Наприклад, при міжфракційному депутатському об'єднанні «Рівні можливості» створена громадська рада, яка працює за різноманітними напрямками і до якої можуть доєднатися представники і представниці аналітичних центрів.

Окрім того, фахові бази даних представниць і представників експертного середовища можна знайти на таких ресурсах як:

- ▶ Повага: сайт кампанії проти сексизму у політиці та ЗМІ: <http://povaha.org.ua> (зверніть увагу на базу експертів «спитай жінку»)
- ▶ Гендер в деталях <http://genderindetail.org.ua> (чимало аналітичної інформації з різних аспектів гендерної проблематики; список

Аспект 2.

Гендерна проблематика стосується жінок і чоловіків, у тому числі, як гетерогенних груп

Аналізуючи гендерну проблематику, недостатньо статистики про жінок. Виявлення гендерних особливостей певного явища вимагає порівняння ситуації для жінок і для чоловіків, навіть якщо формально ви досліджуєте тільки жінок.

Варто також враховувати, що жінки і чоловіки – це гетерогенні групи, які всередині відрізняються за низкою інших ознак: вік, соціально-економічне становище (клас), рівень освіти, сімейний стан, сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність (СОГІ), місто чи село, регіон походження, національна або етнічна, релігійна приналежність, стан здоров'я тощо.

Крім того, гендерна тематика може бути наскрізною у різних розділах звітів, а не тільки виокремлюватися у підрозділ на зразок «права жінок».

Інформацію варто надавати збалансовано, тобто, писати не лише про проблеми, з якими стикаються жінки і чоловіки, а й про успішні аспекти політики забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Загалом це одне з правил так званої конструктивної критики – на початку ми пишемо про успіхи та позитивні сторони, далі – зазначаємо наявні проблеми і недопрацювання.

Аспект 3.

Фахова термінологія та чутливий підхід

Аспект Передусім, варто використовувати фахову та недискримінаційну термінологію. Жінки і чоловіки – найбільш прийнятні назви; не слід вживати синоніми стереотипного характеру на зразок «представники сильної,слабкої статі» (що найчастіше роблять журналісти і журналістки); слова «жіноцтво» або «жіноцтво» теж видаються не зовсім доцільними (особливо, якщо співставити з «чоловічками» і «чоловіцтвом»). Доцільність вживання тих чи інших слів варто перевіряти за дзеркальною системою. Ідея цього методу полягає в тому, що якщо ви хочете написати щось про жінок як групу чи окрему особу і сумнівається, то поставте на їхнє місце чоловіків. Якщо про чоловіків ви подібне б не написали, бо це виглядає кумедно, то не слід писати таке і про жінок.

Наслідком нестачі академічних знань про гендерну та недискримінаційну тематики є низка термінологічних і перекладацьких проблем. Наведу кілька порад стосовно називання певних соціальних груп:

- ▶ гомосексуали (саме так перекладається «homosexual», натомість «гомосексуаліст» – дискримінаційний термін для гомосексуальних чоловіків, який апелює до радянського минулого, пов'язаного з криміналізацією гомосексуальної чоловічої поведінки); так само – гомосексуальність (а не гомосексуалізм); аббревіатура ЛГБТ спільнота розшифровується як лесбійки (а не лесбіянки), геї (інша прийнятна назва для гомосексуальних чоловіків), бісексуали і трансгендерні люди;
- ▶ циган (не дивлячись на самоназву) доцільно називати ромами, ромськими спільнотами чи громадами;
- ▶ на позначення етнічних меншин не слід вживати стереотипні вислови, як-от «особи кавказької національності»; натомість – «кавказці»;
- ▶ наркозалежні (а не наркомани) або споживачі ін'єкційних наркотиків;
- ▶ постраждали від (а не жертви) домашнього насильства.

Тенденції останніх років – це активне впровадження фемінітивів або гендерно паритетної мови, у тому числі, в наукову літературу. Як зазначає Олена Синчак, впровадження гендерно паритетної мови може відбуватися двома шляхами: або завдяки стратегії фемінізації, або завдяки стратегії нейтралізації. Якщо вживання гендерно симетричних форм (студенти і студентки) переобтяжує текст, можна вдатися до:

- ▶ нейтралізації: замість українські студентки і студенти протестували – українське студентство протестувало;
- ▶ описових конструкцій: експертна група – замість експерти й експертки, журналістський цех – замість журналісти і журналістки.

Окрім мовного фактору, роль у вживанні фемінітивів відіграють ще й такі чинники як статус жінок у суспільстві, який також відображено у мові; становище жіночого руху, можливість критикувати мовний патріархат і впроваджувати політику видимості жінок у мові.

Триває процес розробки словникової онлайн-платформи фемінітивів, яку ініціювала і співкоординує кандидатка філологічних наук, доцентка, радниця з питань політики гендерної рівності та антидискримінації в освіті Міністерки освіти і науки України Олена Масалітіна (раніше Малахова). Цей проект передбачає розробку онлайн-платформи, добір фемінітивів, уже закріплених у тлумачних словниках української мови, та фемінітивів-новотворів; обговорення й утвердження тлумачень і словотвірних моделей, фахову лінгвістична онлайн-дискусію; можливість усім охочим обрати найбільш уподобаний варіант з кількох паралельних (наприклад, фотографка, фотографиня, фотографеса).

Також важливо подумати над назвою аналітичного продукту, яка повинна відображати фахову термінологію, але також може мати доречну (інколи навіть метафоричну) назву задля привернення уваги. Наприклад, соціологічне дослідження «Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях в АТО», або «Агропромисловість наступає: жінки та навколишнє середовище. Соціально-гендерний вплив агропромислових об'єктів на сільських жінок» містять і фахову, і метафоричну складову.

Візуалізація результатів дослідження на прикладі інфографіки також повинна враховувати гендерну чутливість та інші критерії розмаїття. Прикладом такого може бути інфографіка «Портрет української молоді», у якій до уваги були взяті не тільки респонденти, а й респондентки, тобто візуалізація є гендерно чутливою.

Наостанок варто згадати про доречну дослідницьку методологію. Згідно з епістемологічним (пізнавальним) критерієм методологію доцільно поділити на позитивістську, інтерпретативну й критичну. По-перше, позитивізм має на меті передбачити, оцінити, вивчити реальність. Він передбачає висування гіпотез та їхню перевірку, чисельну представленість даних (адже цифри є доволі важливими для аргументування позиції). По-друге, інтерпретативний методологічний підхід передбачає пояснення, розуміння певних аспектів реальності. Він базовий на індукції – побудові висновків на основі окремих фактів. У ситуації вивчення домашнього насильства – це пояснення ситуацій вчинення насильства, ретельний опис життєвих історій постраждалих чи кривдників тощо. По-третє, назва критичного методологічного підходу говорить сама за себе. Акцент робиться не так на описі досліджуваного явища, як на критиці (деконструюванні) явища домашнього насильства (наприклад, критика застосування поняття «віктимна поведінка», вивчення індивідуальних і соціальних чинників насильства, переосмислення поняття маскулінності, явища контролю тощо).

#4

Приклади досліджень і програм з використанням гендерної складової

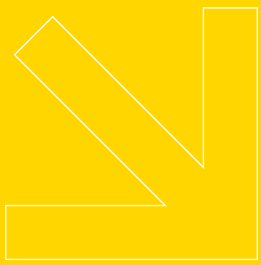
4. Приклади досліджень і програм з використанням гендерної складової

У рамках донорських проектів і програм розроблено подібні посібники, зокрема з впровадження гендерного підходу, інтегрування концепції гендерної рівності в роботу державних структур тощо. Гендерно-орієнтоване бюджетування – інструмент, спрямований на інтеграцію гендерної складової у бюджетний процес. Навесні 2017 року Проект ПРОМІС спільно з Асоціацією міст України провели конкурс на фінансування короткострокових гендерних ініціатив, метою яких є сприяння участі жінок у місцевому економічному розвитку. Фактично, різноманітних методичних рекомендацій і прикладів проектів з використанням гендерного підходу є вже достатньо, аби втілювати подібні практики в аналітичних матеріалах.

Однак, не так багато досліджень, що напряду не стосуються гендерної тематики, але містять гендерну складову, хоча б на рівні кількісного аспекту – дезагрегованих за статтю даних. Прикладом може бути аналіз результатів дослідження «Молодь України-2015», зокрема аналіз соціального розвитку сучасної молоді, механізмів самореалізації, залучення та участі молоді у суспільних процесах та громадському житті тощо, у яких громадську думку охарактеризовано окремо для жінок і чоловіків.

Або у дослідженні з питань міграції та торгівлі людьми в Україні (2017) сфери роботи за кордоном, найбільш бажані країни тощо виокремлено для жінок і чоловіків. Дезагреговані за статтю дані у деяких регіонах подано у дослідженні «Обізнаність населення про епідемію ВІЛ в Україні» (2017). Розбивка за статтю також присутня в кабінетному дослідженні становища внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Зазвичай, якщо не має спеціального запиту від донорів на включення гендерної складової в дослідження, цей аспект рідко враховується дослідницькою командою. Натомість варто брати до уваги той факт, що українське суспільство не є однорідним і не може бути представлене загалом «людьми», а все ж, жінками і чоловіками.

Джерела

Корисні
онлайн-ресурси

Корисні публікації

Список використаних джерел

1. [Агропромисловість наступає: жінки та навколишнє середовище. Соціально-гендерний вплив агропромислових об'єктів на сільських жінок. Звіт за результатами дослідження](#) / [кер. дослідж. Т. Марценюк ; коорд. дослідж. від НЕЦУ В. Марцинкевич, Н. Коломієць; НЕЦУ]. – К., 2015. – 35 с.
2. Волосевич І., Герасимчук С., Костюченко Т. [Молодь України – 2015](#). – К., 2015.
3. Волосевич І., Конопницька Т. [Обізнаність населення про епідемію ВІЛ в Україні 2017](#). – К., 2017.
4. Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій (Навчально-методичний посібник). – Укладач: Артеменко Л.М. – Чернігів, 2008. – 54 с.
5. Гендерна рівність, ООН // <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/gender>
6. [Гендерна рівність і розвиток : погляд у контексті європейської стратегії України](#). – К.: Центр Разумкова, 2016.
7. [Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності](#): Посібник для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. – 34 с.
8. [Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні](#). – К.: МОМ, 2017.
9. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р., 2866-IV <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
10. Закон України «Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року, 5207-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
11. Карбовська Н., Литвинова Т., Магдюк Л. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади / Український жіночий фонд, Канадський фонд підтримки місцевих ініціатив. – К., 2010. – 120 с.
12. Конституція України від 28 червня 1996 року, Верховна Рада України // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

13. Марценюк Т. Рекомендації щодо інтеграції гендерної складової у аналітичні матеріали УГСПЛ // Українська гельсінська спілка з прав людини, 18.07.2018 <https://helsinki.org.ua/publications/rekomendatsiji-schodo-intehratsiji-hendernoji-skladovoji-u-analitychni-materialy-uhspl>
14. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. – К.: Основи, 2017. – 256 с.
15. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. – 44 с.
16. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. – Київ, 2014. – 65 с.
17. Марценюк Т. Рада Європи прийняла нову Стратегію гендерної рівності на 2018–2023 роки // Українська Гельсінська спілка з прав людини, 1 червня 2018 року <https://helsinki.org.ua/articles/rada-evropy-pryjnyala-novu-stratehiyu-hendernoji-rivnosti-na-2018-2023-roky>
18. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства : методологічні засади: [пре-принт] // Міжнародна конференція «Збирання даних у сфері насильства щодо жінок та домашнього насильства: назустріч вимогам Стамбульської Конвенції», 3–4 вересня 2015 р., Київ. – [Київ : б. в., 2015]. – С. 1–11.
19. Марценюк Т., Голота С. Гендерний аналіз аналітичних центрів України. – К.: МФ «Відродження», 2018. – 21 с.
20. Місцеві гендерні ініціативи 2017–2018: досвід реалізації / Федерація канадських муніципалітетів, проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2018. – 18 с.
21. Результати загальнонаціонального опитування Українське покоління Z: цінності та орієнтири / Центр «Нова Європа», Фонд ім. Фрідріха Еберта, ГФК. – К., 2017. – 140 с.
22. Синчак О. За рівність мовну й позамовну // Спільне. – Квітень, 2011 // <https://commons.com.ua/uk/za-rivnist-movnu-i-pozamovnu>
23. Analyzing Gender. Women and Men in Development. – Stockholm: SIDA, 2003.
24. Desk Research of the Surveys of IDPs. – UNHCR, December 2017.
25. Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism // https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=090000168093b26a

Корисні публікації

- ▶ Впровадження гендерних підходів: практичний посібник – ПРООН, SIDA, 2002. – 219 с.
http://gender.org.ua/images/lib/vprovadzheniya_gendernyh_pi.pdf
- ▶ Гендерна чутливість українських медіа. Порадник / Богдана Стельмах, Оксана Ярош. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2018.- 67 с.
- ▶ На межі: Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні // The Equal Rights Trust Country Report Series: 5. Лондон, серпень 2015.
- ▶ Линдюк О. А. Гендерні підходи у сфері пенсійного забезпечення державних службовців
<http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/16.pdf>
- ▶ Стрельчук Н. Гендерний підхід до реформування сектору безпеки в країнах-членах НАТО: уроки для України http://gender.at.ua/_ld/1/143_tezy_ternopil_2.pdf

Корисні онлайн-ресурси

- ▶ Онлайн-курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх», розроблений Тамарою Марценюк на платформі Prometheus http://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/about
- ▶ Гендер в деталях: <http://genderindetail.org.ua>
- ▶ Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху: <http://gender.at.ua>
- ▶ Бібліотека Гендерного центру «Крона»: <http://www.krona.org.ua/nash.html>
- ▶ Електронна бібліотека Української асоціації жіночої історії: <http://www.womenhistory.org.ua/index.php/elektronni-resursi/16-elektronna-biblioteka>
- ▶ Повага: сайт кампанії проти сексизму у політиці та ЗМІ: <http://povaha.org.ua>
- ▶ Журнал соціальної критики «Спільне», гендерні питання: <http://commons.com.ua/category/gender-2>
- ▶ Центр соціальних і трудових досліджень, гендерні питання: <http://cslr.org.ua/category/gender>
- ▶ Проект «Жінки – це 50 % успіху України»: <http://50vidsotkiv.org.ua>
- ▶ Проект «Жінки у політиці»: <http://www.womeninpolitics.org.ua>
- ▶ Публікації ООН в Україні: <http://www.un.org.ua/ua/publications-and-reports>
- ▶ Публікації проекту «Підтримка впровадження національного гендерного механізму»: <http://gender.org.ua>
- ▶ Публікації Фонду народонаселення ООН в Україні: <http://www.unfpa.org.ua/publications.html>
- ▶ Публікації Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_10621.html

- ▶ Публікації Фонду імені Гайнріха Бьоля (рубрика «Гендерна демократія»):
<http://ua.boell.org/uk/vsi-publikaciyi-genderna-demokratiya-0>
- ▶ Публікації Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні (зокрема про гендерне бюджетування, сексизм у рекламі): <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/pages/ukrajinska/publikaciji/ukrajina.php>
- ▶ Публікації Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд»:
<http://www.uwf.kiev.ua/publications>
- ▶ Східноєвропейський журнал феміністичних та квір-студій «Критика феміністична»:
<http://feminist.krytyka.com>
- ▶ Жіноче онлайн-видання, зокрема на гендерну тематику: <http://thedevochki.com>
- ▶ Онлайн-ресурс для мам, які працюють: <http://womo.ua>